

Hazai Kis Tükör

(Szépirodalmi)

Huszonkét író országjárásáról szóló jelentését foglalja egybe a *Hazai Kis Tükör*. A könyv célja nyilván az, hogy az irodalom eszközeivel láttassa meg azt az új világot, amely 1945 óta épül az országban. A régi szociográfia hősi emlékei elevenednek meg a kötetből, mindazon különbség ellenére, ami ezeket az írásokat a műfaj 1930-as évek immár *klasszikussá* nőtt alkotásaitól elválasztja.

Mi a közös, a „klasszikus” és a mai szociográfiákban? Aligha tévedünk, ha azt mondjuk, a *szenvedély*, amely régen a nyomor, a sötétség, a kizsákmányolás ellen vívta reménytelennek látszó harcát, ma pedig arra mozgósít minden becsületes elmét és kezet, hogy a holnap tája még szebb legyen, mint a mai, a holnap embere még boldogabb legyen, mint a máé, a gyümölcs holnap még ízesebb legyen, mint ma, még több gép bújja a győzelem dalát s a műveltség ne csak szélességében, de mélységében is jobban áthassa az embert. Így lehetne folytatni a felsorolást az élet minden részletére kiterjedően. És éppen ez a közös vonás mutatja egyben a nagy ellentétet is: „*abban a korban*”, a változatlanúságba dermedt világban kellett üvöltöni az elnyomás ellen, ma a szüntelen változásban, a világtörténelem legnagyobb méretű átalakulása idején a lemaradtakat kell ösztönözni jobb kedvű munkára és a sietőket inteni a még fokozottabb elmélyülésre, a szakadatlan építés és épülés jegyében.

Ahogy olvassa az ember ezeket a beszámolókat, ahogy látja: mint küszködnek az írók is a bizonyos szent türelmetlenséggel a még-jobbért, miközben a leg-szebb lapokra írhatják az elért sokszínű eredményeket, mutathatják be a mindennapok hőseit, funkcionáriusokat éppúgy, mint közembereket, akkor azt kell mondanunk, hogy a műfaj úgy józanult ki, hogy semmit sem veszített frissességéből, legalább is ott nem, ahol a tehetség bírja szusszal. Éppen Féja Géza, Tatay Sándor és Jankovich Ferenc írásai a bizonyítékok erre. Ők azok, akik két világ közt tesznek ítéletet, mert hiszen kettőt szenvedtek végig, amíg a szemlélet kiegyensúlyozottsága magukban is megszületett.

Mert miről tudósítanak a „régí harcosok”, akik szétnéznek azon a tájon, ahol 20—25 évvel ezelőtt a reménytelenség egyfajta érzésével jártak faluról-falura? Megszűntek a „halálszigetek” — állapítja meg Féja, eltűntek a régi Tiborcok — mondja Jankovich, a valamikor nyugateurópai szinten gazdálkodó bakonyi magyar falu kiheverve a tsz-válságot, s jó szövetkezetben útban van nemcsak a régi színonal felé, de rövidesen túl is haladja — állapítja meg Tatay.

Kérdés, mennyi a valóság abban, amit az írók annak láttatnak, s nem azt mondják-e máris növekvőnek, ami még ezután születik? Ezt a kérdést, amely annyi csalódás után jogosnak látszik, e kötet olvasása közben el kell vetni. E könyv nem szolgál a valóságot, legalább is nem jobban, mint amennyire a művészet, az irodalom leglényegéből kifolyóan kényszerül: biztatásul, emberi melegségül azok felé, akik az első vonalban építik, nemcsak álmodják, az új Magyarországot. Nem tagadható ugyan, hogy ezek az írások a konszolidálást is segíteni akarták. Ha az irodalom ilyen szinten segít egy időszerű politikai-társadalmi kérdésben, csak örülni lehet neki, hiszen legnemesebb hagyományait folytatja. Az élet maga igényelte ezeket az írásokat, mert

hiszen a betű nemcsak konszolidálhat, de reális szemléletével rámutatva az eredményekre, biztatást is nyújthat az ingadozóknak, a fáradóknak. Másrészt az irodalom számára is termékenyítően hat a valósággal való találkozás: nemcsak az író kap anyagot, élményt írásműve számára, ami művészeti formába sikeredhet, hanem maga az irodalmi közvélemény, annak körülton belüli része is tágíthatja szemhatárát s „feltehetően” — hacsak betűn keresztül is — azt a Magyarországot, amelyet tisztán látni elemi emberi kötelesség.

Mi a fő izgató kérdés ezekben az írásokban? Csak taláalomra néhány: tud-e többet nyújtani a szocialista gazdálkodás annak a falunak, amelyik már 1944 előtt is a kor színvonalán gazdálkodott? Hogyan emelkedik fel az az ember, aki pl. az egykor pusztuló Sárközben azelőtt csak mint „jött-ment” tengethette magát s amilyenek százezrével éltek a régi Magyarországon? Gyökeret ereszt-e a fejlettebb környezetben a bukovinai székely telepes? Mire vitték a pusztai cselédek, akik azelőtt sem földosztásról, sem közös gazdálkodásról — a szó mai értelmében — nem hallottak? Hogy néznek ott a több gyermekre, ahol a falu szegényének minősült az, aki második gyermeket mert világra hozni? Hogyan tűnik el az egyke nemcsak az Ormánságban, a Sárközben? Visszatérnek-e a fiatalok a faluba, ha megjavulnak a civilizációs és művelődési, szórakozási körülmények? Hogyan értékelik a hajdani hagyományok Makón az idegen minták szülte kudarcokat? Hogyan alakítja át a gazdálkodást és a táj képét az a tény, hogy a gépek megjelennek a határban, ott is, ahol azelőtt legfeljebb cséplőgép formájában búgtak az udvarokon? Mi lesz a Balaton-vidékkel, amely az ország kincsesbányája lehetne, ha az 50-es évek szűklátókörétől végleg megszabadulva, rálépne az értékesítésére úgy, ahogy ma már nemcsak az író, de a szakemberek is kéri-követelik, a közönségről nem is beszélve? Mi lesz a gyümölcsösökkel, a szőlőkkel, azaz, mikorra fejeződik be felújításuk, lesz-e még módszeresebb a kezelésük, megintcsak a több gyümölcs érdekében, azaz külföldnek is, nekünk is egyaránt több hasznot hajtó módon? Emelkedik-e a falusi nép műveltsége, gyarapszik-e a kívánságoknak megfelelően a szaktudás, látjuk-e a kívánalmakat és mit teszünk meg azért, hogy immár minden dolgozó paraszt megfelelően szakosíthassa magát, s tudományosan is rendelkezze azzal a felkészültséggel, amivel a jó gyári szakmunkás végzi a maga munkáját? Hogyan vonja le a volt miniszter a valamikor általa is jóváhagyott baklövés tanulságait? Ime néhány kérdés, de se szeri se száma azoknak, amelyek ebből a könyvből, mint egy színes csokorból, jólesően ostromolják az olvasót, tágítva látókörét és teremtve irodalmi közvéleményt mindnyájunk ügyéhez.

A legszenvedélyesebb — elsősorban minket, dunántúliakat érintő — írás Jankovich Ferencé, aki a balatoni problémákat boncolja. Bizonyos körökben élénk érdeklődést váltott ki e tanulmány — bár hétmérföldes csizmákkal rohanna minden tényező a Balaton fejlesztésére, hogy ami Jankovichnál még kritika, pár év alatt szinte rossz emlék maradna, amitől a valóság messze lépett. Leginkább Jankovichnál mutatkozik annak az előnye, amit a tájjal való együttélés jelent. Ez az írás fakad legbelülről; vele szemben áll Kalász Mártoné, mint a Pestre szakadt emberé, aki csak olyankor „látogat” haza, ha írni akar az Ormánságról. — Tatay Sándor írása nemcsak egy bakonyi, már régen is jómódú faluról szól, hanem helyenként szép lírai vallomás a bakonyi tájról. Urbán Ernő találó gyorsfényképei olyan ember írásai, aki mögött kötetek állnak az újért való szakadatlan viaskodás termékeként. *Illyés Gyula* nem mindig találja el úgy az új puszták népe problémáinak megragadását, mint a réginek. Ennek oka részben maga az anyag: ahol olyan mélyről indult a nép, ott az esslingeni redőny megjelenése a pusztán már akkora esemény, ami mellett hogyan törpülne el minden olyan probléma, ami mondjuk adódott egy kisbirtokos faluban, ha másért nem, a kuláktörvény embertelen túllépése miatt. Mit tehet az író a pusztán? Örömmel regisztrálja a fejlődést, még a jazz megjelenését is.

A legizgalmasabb írás kétségtelenül Féja Gézáé. A műfaj immár klasszikussá vált veteránját látjuk benne, s szinte lessük, hogyan boncolják fel a problémákat az egykori oroszlanőkörök. Nos, etekintetben a csalódás maga a legörvendetesebb: nem a régi körök tépdésik a problémákat, hanem olyan ember lelke dobog együtt a változó világ változó népével, aki maga is együtt fejlődött és ért az őt is tépázó

időkkel. Nem kopott meg a régi fegyverzet, nem csorbult ki a toll hegye, egyszerűen valóban más lett a világ a Sárközben, mint amilyen akkor volt, amikor az 1930-as években Féja vágigbogarászta. Ha ő mondja ki, akkor még a kételkedőnek is el kell hinnie a pozitívumokat, ugyanakkor azokat a hiányosságokat is, amiket — főleg művelődési téren és a szakmai tanulást illetően — papírra vet. Olvasása közben nem egyszer felsóhajt az ember: mily végzetes hiba volt az írót neki nem állítani mindjárt 1956-ban, 1957-ben az effajta munkának! „Felfedezni” mindazt, ami eredmény, megfellebbezhetetlenül eredménye a kormányzat és a nép építő munkájának.

Féja Géza írása a Sárközről vallomásnak is megrendítő. Elismeri a munkásság vezető szerepét abban a világméretű átalakulásban, amelynek a magyarság is részese. s közben megmagyarázza azt is, miért fűzik a legmegrázóbb élmények a parasztsághoz? A szellemi fogékonyság legtermőbb éveiben, fiatalsága idején a mezei szegénység volt a legelhagyatottabb, a legszervezetlenebb s a legszabadabb prédája az elnyomó hatalomnak. Ezért szegődött hát annakidején e réteg szószólójává: milliokról volt szó! Az ilyen ember száva kétszeresen esik a latba ma, ha azt tanácsolja a parasztságnak; „mindig az élet útját válassza, és új életformáját tegye a magáévá, telítse meg emberségével... nyiljk ki minden képessége... gazdaguljon szélesebb távlatú emberré, tegye magáévá az időt, mert különben eltapossa. Álljon helyt most a közösségi életben, mely nem lehet idegen neki, hiszen valamikor közös volt a faluhatár, és a családok egyenlő részt kaptak belőle” (115. l.) Féja azokért lelkesedik, akik „faluban” gondolkodnak és „nem parcellákban.” Változatlanul csodálója a népléleknek, a népi alkotótehetségnek, ugyanakkor egészséges, internacionális lelkiesség sűt át sorain. A falusi nép iránti szerelme kitör a megöszült emberből, de nem kétszeresen öröm-e ez, hiszen a ma falujának örül, a jövődő falujának készíti útját, amely már nemcsak a falu útja, nem is csak a magyarságé, egyetemes útja ez már már népek millióinak. S ha örül annak, hogy a fiatalok nótaszóval térnek haza a munkából, ez a nótaszó már túlhallik az ország határain. Így egészíti ki Illyés Gyula örömét, aki a határon túlról a pusztára érkező jazzban a közös „istenre” gondol.

A kép, amely a kötetből összeáll a rendező tudatban, végeredményben biztató. A kastélyokat megszállta a nép, birtokba vették a szövetkezetek, a jóléti intézmények. (Tatay S.) A szövetkezetekben együtt dolgozik a néppel a pap, egyik helyen mint könyvelő, a másik helyen — szaktudása révén — mint csoportvezető. Új társadalmi kiegyensúlyozottság érleli gyümölcsét: azt nézik, ki mennyit használ a közös ügynek. A társadalmi szintek kiegyenlítését kivétel nélkül minden szerző megállapítja. Tatay többek közt a cigány-kérdés megoldását emeli ki. — Féja Géza a Kertmagyarország gondolatának testetöltését üdvözli örömmel, s ezt nem zavarja az, hogy a gondolat szocialista keretek közt valósul meg, s nemcsak Dunántúl — de tudjuk, a Duna-Tisza közén is (l. Szendrey József: *Koldusok paradicsoma*, Illés Sándor: *Tiszazúg* c. könyvét, túl a *Hazai Kis Tükör*-ben található írásokon.) Csak ne legyen megállás: a mezőgazdasági feldolgozó ipart is meg kell teremteni, Bátaszék példája lelkesít: a bátaiak maguk akarják a vitaminozós ribizlilét feldolgozni a világpiac számára — palackozva. A jövő ígérete változatos. Németh László főiskolát álmodik Hódmezővásárhelyre, Koroda Miklós meg úgy tekint Szabolcs megyére, mint amely 5—10 év múlva egész Közép-Európa gyümölcsöskertje lesz.

Noha az írók örömmel rögzítik az eredményeket, nem jelenti azt, hogy nem látják meg a hiányokat. Ezek közt legfeltűnőbb a *lelkekkel való törődés elégtelensége*, az ezen való változtatás sürgetése. Törödni kell a lelkekkel — követeli Urban Ernő. El kell következnie annak, amikor a tsz-tag nemcsak tudja, hogy helyesen döntött, mikor belépett a szövetkezetbe, de *érzi* is, mert olyan közösségbe került, ahol valóban baráti légkör, „figyelmes szeretet” veszi körül. — Tatay (de nemcsak ő) felveti a patronálók szerepét, s a követelés ebben foglalható össze: akik a tsz-szervezés során kint jártak agitálni, azok később is menjenek vissza, beszélgessenek az emberekkel, legyenek segítségükre a problémák megoldásában, egyszóval: éreztessék a közösség felelősségét.

A falusi fiatalok kérdése szinte mindenkinél visszatérő. Akik nem ismerik a múlt kínlódsát, a szocializmust sem élük át különösebben — amint ezt Tatay Sándor, Koroda Miklós, Németh László éles szeme megállapítja. Nem értik az idősök földért való fájalmát, de a szocialista eszmék sem jelentenek számukra különösebb élményt. Tatay bányászivadékokról jegyzi fel, hogy apáik élete nem érdekli őket. Az a lélektani igazság tükröződik ebben, hogy csak azt becsüli az ember igazán, amiért maga is megdolgozott. — Németh László egy másik problémára céloz, amikor a fiatalság „romlékonyságát” emlegeti. Arról van szó, hogy a falusi gyerekek sokkal kevésbé tudnak ellenállani a környezetnek, mint „középosztálybeli” társaik. A polgári vállveregetés, célzatos elismerés megszedíti őket, s könnyen felejtik a felnevelő dajkát, magát a szocialista életformát és életeszményt. Ezt ő Hódmezővásárhelyt figyelte meg, de ugyanezt Pesten még fokozottabban látjuk.

Főként azokat a fogyatékoságokat teszik szóvá a kötet írói, amelyeknek felszámolása hosszú időt vehet igénybe. Ezek közé tartozik a megfelelő emberek hiánya, egyáltalán annak felismerése, hogy mily siralmasan gazdálkodunk az emberekkel. Egyesekre elviselhetetlenül nagy terhek esnek, mások kivonják magukat. Ugyanakkor sokszor hiányzik a szaktudás, a szervezőkészség és a puritánság is. — A másik terület a kulturális élet. Az itt tapasztalható hiányosságokra szinte mindenki rámutat, ami érthető is: *írók* küldik jelentésüket. Illyés Gyula azt kérdezi: lépést tartott-e az anyagi fejlődéssel a belső, a szellemi? (57. l.) Féja arra figyelmeztet, hogy a nehezen induló szakoktatásra több gondot kell fordítani, és az iskolai szakképzettség mellett tekintetbe kell venni a tapasztalt paraszt valóságérképét, tudását is, amely előtt Féja most sem mulasztja el kifejezni hódolatát. (105. l.)

Vannak azonban a *Hazai Kis Tükör*-ben olyan mozzanatok, amelyek a következő szociográfiai írásokban feltétlenül elkerülendők, 10—15 évvel ezelőtt még érthetőek, talán szükségesek is lehettek, azóta azonban a fejlődés túllépett rajtuk, de a kellő történeti tájékozottság hiányában az írók nem vettek még tudomást erről. Ilyen suta és ma már időszerűtlen megállapításokból is össze lehetne állítani egy tanulmányra valót, ehelyett röviden csak annyit, hogy a problémakört tágítani kell! Nemcsak az emberről van szó, nem is csak a szövetkezetéről, nem is csak a művelődésről, hanem eddig nem is szereplő új kérdésekről. *Építészeti* szempontból senki sem talál említésre méltót, csak Koroda Miklós szentel szép lapokat a nyirbátóri művészeti emlékeknek és a múzeumi gyűjtés valóban szép eredményeinek.

Alig esik szó a falu *zenei* művelődéséről, a vidéken elhelyezett *képzőművészeti alkotások*ról, pedig ez valóban *novum* s etekintetben az összehasonlítás egyébként túlhaladott módszere is megbocsátható lenne. Egyáltalán nem az összehasonlítás a legeredményesebb eljárás a szociográfiában, hanem minden korszak történetileg folyó elemzése a fejlődés menetében. Mindegyik alkotott valamit, nemcsak a szocialista Magyarország. De, éppen ezt a „de”-t kell hozzátenni s ez lélektanilag leghatásosabban áltál adódik, ha minden előttünk járt korszakot a fejlődésbe ágyazva ábrázolunk. — A tőke Horthy Magyarországon sem ült a bankban tétlenül, hanem vállalkozott. A nép sem lopta ölbetett kézzel a napot, hanem dolgozott, úgy, ahogy tudott s annyiért, amennyit a tőkésék fizettek neki, ezt is meg kell írni. Így épült a kapitalisták kedve szerint egész sereg gyár, városrész: részben vagy egészben Ajka, Almásfüzitő, Csepel, Szőny, Nagykanizsa, Sopron, Pécs, Szeged, Pétfürdő, Fűzfő, Várpalota, Hajduszoboszló stb. Lillafüred is akkor épült, az uraknak ugyan, de ma a nép veszi hasznát annak is, a többinek is. Vagyis: van annyi pozitívum a szocializmus mellett, hogy elismerhetjük előző korszakok alkotását is. Nemcsak, hogy nem kell elhallgatnunk, de éppen a tárgyilagos ábrázolás győzhet meg a népi állam kormányzatának és dolgozó népének magasabbrendűségéről.

Összegezve az egész könyv tanulását, a kérdést: irodalom vagy szociográfia — nem vethetjük fel. A *Hazai Kis Tükör* legjobb írásai arról győznek meg, hogy e műfaj ápolására szükség van. Szükséges a fejlődése is, hogy ti. az író az egész életet lássa, ne csak részleteket. Ne féljen a számoktól, etekintetben a közönség többet elbír, mint 15—20 évvel ezelőtt. Ne annyira a múlthoz mérjen, hanem inkább a szocializmus által felállított mértékkel a magunk elé tűzött célokhoz. Történetírásunk

újabb eredményeit — főleg az 1867-től kezdődő korra vonatkozókat — az írók is tanulmányozzák, ez majd szemléletükre és módszerükre is termékenyítően hat. Ugyanez áll szociológiai és pszichológiai tekintetben is. Aztán fel kell fedezni a *vidéki üzemeket* is, ebben a kötetben az ipart jóformán csak az Állami Nyomda, Csepel és a Láng Gépgyár képviseli. — De e hiányosságok ellenére is a *Hazai Kis Tükör* az irodalmi szociográfia terén a *legjelentősebb kiadói vállalkozások egyike*, nyugodtan lehetne kötelező olvasmánnyá tenni minden 16 éven felüli embernek. Érdeklődéssel várjuk az újabb országjárásokról szóló további „hazai kis tükröket”.

SZÍJ REZSŐ